

Metoderapport til Dataskup 2024

Innsendt av
Camilla Hjelmeseth
Harald Skotheim
Liv-Jorunn Håker

Sunnmørsposten

Innsendere: Harald Skotheim (journalist), Camilla Hjelmeseth (journalist), Liv-Jorunn Håker (design og data)

Kontaktperson: Liv-Jorunn Håker – liv-jorunn.haker@smp.no – telefon: 40 87 01 98

Andre bidragsytere: Eirik Meling (reportasjeleder), Sindre Halkjelsvik (nyhetsredaktør), Hanna Relling Berg (ansvarlig redaktør), Einar Orten Trovåg (journalist), Arne P. Andersen (journalist) Birgitte Flote (journalist), Dag-Arne Alnes (utvikler), Linda Nygard-Sture (design), Staale Wattø (foto), Carl Alfred Dahl (journalist i Adressa), Margrete Konstad (journalist i Adressa).

Publiseringstidspunkt: Fra 8. januar 2024 til dags dato.

Vedlegg: 1: Saker, 2: Whiteboard og Freeform, 3: Excel, 4: personer og funksjoner, 5: anonymisering, 6: nettverket, 7: Bulduknettverket, 8: tidslinje og kvitteringer, 9: geolokasjon, 10: Thinglink, 11: logo og faktaboks, 12: illustrasjoner, 13: tilsvarslogg, 14: bostyrers rapport.

Innholdsfortegnelse

<i>Prosjektbeskrivelse</i>	2
<i>Innledende undersøkelser</i>	3
<i>Metoder og verktøy</i>	3
Graving i nettverk	3
Lage nettverkskart.....	4
Bygge eget datasett	4
Smart organisering av regneark	4
Kunne vi jobbet smartere?.....	4
Fra regneark til nettverkskart	5
Datavasking og anonymisering	5
Visualisering og design	5
Tidslinjer og kart	6
KI-genererte illustrasjoner.....	6
<i>Innsynsarbeid</i>	7
Innberetninger og kjennelser	7
Refleksjoner og tips	7
Straffesaker hos politiet	7
Rettsavgjørelser og dommer	8
Samtidig imøtegåelse.....	8
<i>Publisering</i>	8
Sluttmøter og linje-for-linje	8
Sakene.....	9
Klage til PFU	9
<i>Funn og respons</i>	9

Prosjektbeskrivelse

I artikkelserien «Konkursnettverket» har Sunnmørsposten avslørt metodene til et nettverk av personer som er involvert i konkurser over hele Norge, mange driver på siden av loven.

Blant det vi har avdekket ser vi et mønster: Mange innad i nettverket tar ut penger fra selskapene de er involvert i, driver for andres regning og bytter roller for å unngå ansvar. Dokumenter viser også hvordan enkelte personer i nettverket flytter penger og svindler banker. Hver enkeltstående konkurs har konsekvenser for dem som har levert tjenester til bedriftene, men samla påfører dette samfunnet store kostnader.

Slik er en vanlig metode i nettverket vi har undersøkt: Det starter ved at de oppretter et selskap for å drive en restaurant fra leide lokaler. Driftsutstyret skaffes ofte fra en tidligere eier eller kjøpes billig. Deretter kjøper driverne mat- og drikkevarer og andre varer på kreditt, mens inntektene fra driften også brukes til private utgifter for eierne. Regnskapet føres sjelden ordentlig, og skatt og avgifter blir ikke betalt som de skal. For å få mer kreditt blåses verdien av selskapets eiendeler opp. Rett før konkursen henter de inn en stråmann som tar på seg ansvaret, mens de som faktisk har tatt pengene, går fri.

Mangelfull etterforskning av konkursskriminalitet kan skyldes at sakene blir lavt prioritert av politiet. Enkeltvis kan sakene virke små. Dermed kan etterforskning bli prioritert ned, og sakene lagt bort. Det gir den organiserte kriminaliteten gode vekstvilkår. I tillegg til at konkursskriminalitet kan føre til betydelige økonomiske tap for kreditorer, investorer og ansatte, kan det på sikt undergrave tilliten til hele det økonomiske systemet.

Totale krav mot selskapene Sunnmørsposten har undersøkt, er på 140 millioner kroner, men dette er bare noen av samfunnskostnadene. For eksempel kommer advokatsalærer, midler fra NAV Lønnsgaranti og kostnader knyttet til Skatteetaten og domstolene i tillegg. Til sist er virksomheten som gjennomføres et brudd mot samfunnskontrakten vi alle lever etter og misbruk av konkursinstituttet.

Første publisering var 8. januar 2024, og til i dag er det publisert 31 saker i artikkelserien. Blant annet bidro Sunnmørspostens arbeid til at Trondheims første finansbyråd, regnskapsføreren Ferhat Güven, valgte å trekke seg før han hadde startet i den nye stillingen. *(Se vedlegg 1: Saker)*

Innledende undersøkelser

Det hele begynte tidlig i 2023 da politiet tok ut en tiltale mot en restauratør i Ålesund. Innledende undersøkelser i Bizweb viste at han hadde gått konkurs flere ganger, og at personer i hans umiddelbare nettverk hadde gjort det samme.

Vi hadde oppstartmøte 9. mai 2023, der det ble lagt fram minimums- og maksimumshypoteser for prosjektet. Minimumshypotesen var å kartlegge et nettverk av konkursgjengangere innenfor restaurantbransjen på Nordvestlandet. Maksimumshypotesen handlet om avdekking av andre former for kriminalitet, som hvitvasking, narkotikasalg og lignende. Det er viktig å understreke at vi ikke avdekket det vi formulerte i maksimumshypotesen, men minimumshypotesen var sterk nok til at det ble en god sak, om vi gjorde det riktig.

Å få oversikt over konkurser og nettverk er ikke enkelt. Det går an å kjøpe tilgang til datasett fra ulike tilbydere, men vi bestemte oss for å gjøre manuelle søk – og det viste seg i ettertid å være god avgjørelse.

Metoder og verktøy

Graving i nettverk

Det hele startet som nevnt med én restauranteier. Gjennom Visma Bizweb kunne vi se hvilke selskaper han hadde hatt roller i, og hvem andre som var involvert i disse. Bizweb er en abonnementsstjeneste som gir næringslivsinformasjon. I tillegg til regnskapsinformasjon, finnes det også detaljert informasjon om personers verv og roller i selskaper og organisasjoner. Det gir også oversikt over hvem som har hatt ulike roller i et selskap på forskjellige tidspunkt, selv etter at selskapet er nedlagt og slettet fra registeret. Denne funksjonen har vært helt avgjørende for vår kartlegging av nettverket.

Ved å klikke oss videre inn på de aktuelle personene, oppdaget vi nye selskaper og deretter enda flere personer. Til slutt hadde vi registrert 270 personer og over 200 selskaper, hvorav mer enn 140 av dem hadde gått konkurs.

Hadde vi kjøpt datasett med konkurser, kunne vi lett ha antatt at én eier sto bak flere konkurser, og dermed utgjorde et klart case. Men situasjonen viste seg å være mer kompleks. I de fleste tilfeller var de som var oppført med mange konkurser, stråmenn. Disse tar på seg ansvaret for selskapene, ofte relativt kort tid før konkurs er et faktum. De virkelige aktørene, de som sto bak konkurskriminaliteten, hadde kanskje bare én konkurs knyttet til navnet sitt. Hadde vi kun basert oss på kjøpte data, ville vi trolig gått glipp av den virkelige historien. Navnene på de faktiske aktørene fant vi nemlig først i konkursinnberetningene – mer om det senere.

Lage nettverkskart

Vi hadde behov for å visualisere funnene våre i et nettverkskart, og i stedet for å tegne på et fysisk ark, brukte vi Microsoft Whiteboard. Der tegnet vi bokser for personer og selskaper, og trakk forbindelser mellom dem, etter hvert som kartet vokste. Vi kunne zoome inn for å se hvor nært eller fjernt de ulike personene var tilknyttet, hvor mange selskaper de hadde til felles, samt mønstre og likheter i hvilke personer som hadde sentrale verv. Vi noterte også bostedsadresser og identifiserte personer som bodde på samme adresse eller i samme gate. Microsoft Whiteboard er gratis, støtter samarbeid og var tilgjengelig for oss. For Apple-enheter finnes et lignende gratisprogram, Freeform. Ulempen med disse programmene er at dokumentet kun blir en statisk tegning uten eksportmuligheter eller mulighet til å bevare dataene i andre formater. Det er også lett å forskyve figurer ved et uhell, siden ingenting henger fast når man drar en figur. Vi anbefaler derfor å bruke disse verktøyene kun i tidlige faser av arbeidet, og heller gå over til mer avanserte nettverksprogrammer senere i prosessen. (Se vedlegg 2: *Whiteboard og Freeform*).

Bygge eget datasett

Heldigvis forstod vi tidlig at Whiteboard og Freeform ikke ville gi oss tabulære data, så vi noterte parallelt i Microsoft Excel. Siden vi ikke visste hva vi ville finne av avgjørende informasjon for prosjektet, måtte vi sørge for at regnearkene var omfattende nok til å unngå dobbeltarbeid, samtidig som vi begrenset dem for å unngå å bruke tid på unødvendig informasjon.

Vi opprettet ett regneark for *konkurser*, ett for *aktive firmaer*, ett for *personer*, og ett for bedrifter som var nedlagt på vanlig vis. Etter hvert måtte vi prioritere bort det sistnevnte. I arket for konkurser hadde vi følgende kolonner som ble nyttige for oss: *firmanavn*, *organisasjonsnummer*, *adresse*, *fylke*, *konkursdato*, *bostyrer*, *salær til bostyrer og borevisor*, *pengekrav totalt*, *sendt til politiet*, *mistenkte lovbrudd*, *personer*, *regnskapsfører* og *revisor*. Vi hadde også noen andre kolonner som vi droppet på grunn av mangelfulle data. I tillegg hadde vi kolonner for å holde orden på innsynskrav som var sendt og enten innvilget eller avslått. (Se vedlegg 3: *Excel*)

Smart organisering av regneark

Siden dette var en kartlegging av et nettverk, var personer-kolonnen uten tvil den mest sentrale for oss. Etter anbefaling fra Diana Guerrero på SUJO, valgte vi å organisere arket slik at hver person fikk sin egen linje. Det betyr at dersom tre personer var involvert i ett selskap som gikk konkurs, fikk selskapet tre linjer, én for hver person. All annen informasjon i de øvrige kolonnene var identisk, men navnene i personer-kolonnen var ulike. Ved å føre det på denne måten, ble det enklere å bruke Excel-arket til å lage et nettverkskart senere. I tillegg ga det oss muligheten til å lage pivot-tabeller med fokus på personene i stedet for bare selskapene.

I arket for personer samlet vi informasjon som *navn*, *adresse* og *fødselsdato*, samt *antall aktive firma* og *konkurser* personen var involvert i. Dette gjorde vi ved hjelp av XOPPSLAG-og ANTALL.HVIS-funksjonene. (Se vedlegg 4: *personer og funksjoner*)

Kunne vi jobbet smartere?

Det finnes måter å automatisere utfylling av regneark på, og garantert smartere arbeidsmetoder enn vi brukte i denne fasen. Men tidlig i prosjektet er det vanskelig å vite hvilken retning man

skal ta. Det føles risikabelt å investere mye tid i å perfektionere en metode eller lære noe nytt før man er sikker på at arbeidet vil gi ønskede resultater. Med sommerferien som nærmet seg og tidspresset vi følte på, fikk vi litt skylapper. Selv om metoden var manuell, valgte vi å gjøre det vi kunne for å få raske svar – og det fikk vi. Trikset er å sette av tid etter prosjektet til å lære de automatiseringene man egentlig kunne ha brukt.

Navn på personer hentet vi inn fra ulike kilder, og det viste seg å være flere måter å stave navnene på, noe som førte til en viss usikkerhet om vi hadde to personer med nesten samme navn, eller om det var to ulike personer. Vi ser i ettertid at vi kunne ha brukt personnummer og d-nummer i regnearkene for å gi oss et mer sikkert datapunkt for hver person. Vi brukte tid på å vaske bort feil og usikkerhet i navn (*se avsnitt Datavasking og anonymisering*), kanskje hadde det vært bedre å ta jobben med å hente inn personnummer for 270 personer i stedet.

Fra regneark til nettverkskart

På et punkt ble det naturlig å gå fra Excel til visualisering av nettverket. Vi kunne bygd noe selv i f.eks. Python, men det var viktig for oss å sikre at vi klarte å få til et godt resultat både med minimums- og maksimumshypotesen i tankene. Design og funksjonalitet på små skjermer var selvsagt et viktig kriterium, samt at vi enkelt kunne endre på ting underveis. Vi fulgte igjen råd fra Guerrero på SUJO og testa ut programmet Flourish. Når man først forstår hvordan man skal organisere dataene for å vise et nettverk i Flourish, er mye gjort. Vi laga små utsnitt av et fiktivt nettverk først og skalerte dette til store nettverk når vi forstod programmet godt nok.

Etter en vurdering av kost og nytte, kom vi fram til at gratisversjonen av Flourish var tilstrekkelig for behovene våre. Kosten ville være minimum 8.000 euro (årsabonnement), og den eneste ulempen var at vi ikke kunne låse innsyn i grafikken fra andre Flourish-brukere uten å betale. Det løste vi ved anonymisere alle data vi la inn i Flourish, også fordi vi ennå ikke hadde bestemt i hvilken grad vi eventuelt skulle navngi aktørene i nettverket.

Datavasking og anonymisering

Før vi kunne visualisere dataene i nettverkskartet, måtte alt vaskes og sjekkes. Siden navn var hentet fra ulike kilder og manuelt skrevet inn flere steder i datasettet, hadde det oppstått flere feilstavinger. I ettertid ser vi at det hadde vært smartere å bruke funksjoner i Excel for å sette inn navn fra én celle til en annen i regnearket, noe som ville spart oss for mye hodebry. Som et resultat brukte vi en del unødvendig tid på å rydde opp i feilene. Vi vurderte å bruke kunstig intelligens for å hjelpe oss med dette, men risikoen for nye feil var for stor, så vi valgte å manuelt gå gjennom alle navn.

Da datasettet var ryddet, måtte vi anonymisere det. Totalt hadde vi 670 datapunkter (navn og bedrifter) som skulle knyttes sammen, så vi måtte finne en effektiv måte å anonymisere disse på. Vi brukte Python-biblioteket *Hashlib*, som erstattet navnene med strenger av tall og bokstaver. For å unngå manuell jobbing skrev vi et script som kjørte hele datasettet gjennom denne prosessen, og vi fikk dermed et anonymisert, ikke-reversibelt datasett som vi kunne jobbe videre med. Her var det avgjørende å være 100 prosent sikre på at riktige navn ble knyttet til riktige koder, så vi bygget ordlister og trippelsjekk alt før vi publiserte nettverkene. (*Se vedlegg 5: anonymisering*)

Visualisering og design

I nettverkskartet i Flourish brukte vi opprinnelig tre nodetyper: *personer*, *aktive bedrifter* og *bedrifter som hadde gått konkurs*. Vi landet en fargeprofil som matcher temaet for sakene, inspirert av fargene i en kebabtallerken (vi synes det var passende da de fleste virksomhetene vi undersøkte var restauranter i det nedre prissjiktet), og låste én farge til hver nodetype. Dette gjorde det mulig å bygge et stort nettverkskart som var lett å orientere seg i visuelt sett. Vi delte også dataene inn geografisk, slik at man kan studere nettverket i ulike landsdeler og utlandet hver for seg, og tydelig se hvordan de henger sammen. (*Se vedlegg 6: nettverket*)

Etter hvert som sakene ble skrevet, oppsto det behov for å trekke ut mindre deler av nettverkene for visuelt å støtte historien. I en artikkel viser vi nettverket til en mindre gruppe og viser at disse er tilknyttet mange adresser (vist som hus i illustrasjonen), og at det største huset er den viktigste adressen i denne saken. *(Se vedlegg 7: Bulduknettverket)*

For oss har Flourish revolusjonert måten vi kan lage og vise nettverkskart for våre lesere på. Tidligere var det en utfordring å produsere slike visualiseringer, men nå er det blitt enkelt og effektivt.

Tidslinjer og kart

For å vise utvikling for selskaper per lokasjon over tid, brukte vi tidslinje laget i visualiseringsverktøyet Everviz. Sakene inneholdt mange tall, firmanavn og adresser, vi fant det derfor fornuftig å skille ut regnestykkene som «hang ved» hvert selskap på en visuell måte. Vi hardkodet kvitteringer for å hjelpe leseren å skille ut denne informasjonen fra løpende tekst. *(Se vedlegg 8: tidslinje og kvitteringer)*

Inspirert av NRK sitt kart i saken om Massasjesalongene, ønsket vi å vise hvor i kartet konkursene har oppstått over tid. Her kunne også Flourish brukes; kartfunksjonen krever dato og lat/long for å plassere en prikk på ønsket sted i ønsket rekkefølge i kartet. Fra originaldataene trakk vi ut adresser og konkursdatoer og bygget et eget kart-datasett ved å søke opp adresser i Google maps og notere ned latitude og longitude. Vi la også ved en kontrollkolonne med lenke til stedet i Google maps som kunne ettergås i etterkant. For noen selskaper hadde vi kun stedsnavn (ikke gateadresser), derfor begrenset vi zoomlevel til sluttbruker så man ikke skulle kunne tro konkursen hørte til en annen bedrift. Fordi kartene oppfører seg ganske ulikt i høyde og breddeformat, og fordi vi har to språk i avisa, produserte fire kart: bokmål og nynorsk for mobil, og bokmål og nynorsk for desktop. *(Se vedlegg 9: geolokasjon)*

Vi ønsket å gjøre flere saker tilgjengelig for leseren fra første stund, men i stedet for tradisjonelle kryss-lenker, laget vi interaktivt kart i verktøyet Thinglink. Her kan man zoome i tre nivåer: kart, by og adresse til restauranten. Slik kan leseren selv velge hvilken sak hen er interessert i, og samtidig få et inntrykk av hvor mange saker som eksisterte i sitt nærmiljø. Vi tok dronebilder av alle lokasjonene for oversikt, og brukte Google Streetview-bilder av husene på gatenivå, tatt på den tiden restauranten faktisk var i drift - så langt det lot seg gjøre. I de tilfellene der det er nye eiere som driver i lokalene da bildet er tatt, opplyste vi om dette. Fra kartet kan man gå inn i saken om konkurser på den adressen. *(Se vedlegg 10: Thinglink)*

Hele prosjektet ble også knyttet sammen med samme visuelle profil i sakene og egen logo, som speilet fargene i nettverkskartet, samt faktabokser som kunne utvides. *(Se vedlegg 11: logo og faktaboks)*

KI-genererte illustrasjoner

I en av sakene ble det klart at kilden ikke ville stille med eget navn og bilde. Det var en personlig og nær historie som trengte mer enn anonymiserte avstandsfoto. Vi var inne på tanken om å bruke kunstig intelligens, konkret lage illustrasjoner med Dall-E, i form av blyanttegninger, som viste situasjonene kilden beskrev. Det var flere utfordringer med dette. En er at generative modeller har naturlige variasjoner i svarene sine (de er ikke-deterministiske) og det derfor er vanskelig å produsere to bilder som skal inneholde de «samme» personene. En annen er at situasjonsbildene kunne indikere at situasjonene var mer voldelig enn det vi hadde dekning for å påstå (et bilde sier mer enn tusen ord). Et viktig spørsmål ble også om dette er greit å gjøre, skal vi bruke generativ KI i en slik sak eller i journalistikken i det hele tatt? Dette var nytt og et foreløpig umodent felt i redaksjonen. Vi falt ned på å ikke bruke illustrasjonene, men å kjøpe illustrasjoner fra en lokal kunstner. Fordelen vi derimot fikk ved å ha gått denne veien, var at det ble mye enklere å forklare kunstneren hva vi ønsket oss. Dette sparte oss for flere runder korrektur med kunstneren, og vi kom raskere i mål. *(Se vedlegg 12: illustrasjoner)*

Et annet KI-verktøy vi brukte, var Jojo, utviklet av VG, til å transkribere intervjuer vi hadde med forskjellige kilder. Verktøyet fungerte såpass godt at det var tidsbesparende.

Innsynsarbeid

Samtidig som nettverkskartet og regnearkene vokste, ba vi om innsyn i bostyreres innberetninger og domstolenes kjennelser, i alle konkursene vi kom over. Dette ble etter hvert en stor mengde PDF-er som måtte gås gjennom.

Innberetninger og kjennelser

Innberetningene var utformet ulikt avhengig av hvilken advokat som hadde skrevet dem, mens kjennelsene fulgte en standard mal. Dokumentmengden var stor, men ikke uoverkommelig. Dokumentene kom inn jevnt fordelt over tid, noe som gjorde det naturlig å lese dem fortløpende etter hvert som vi mottok dem.

I dag er KI-verktøy som kan oppsummere store dokumenter mer innarbeidet i redaksjonen, men da prosjektet startet var bruk av f.eks. Chat GPT ikke like vanlig. Å søke opp navn og adresser på tvers av innberetningene kunne vært en funksjon vi ville brukt i dag, men vi mener likevel det var vesentlig å lese alle innberetningene i detalj. Det ga oss en innsikt vi neppe ville fått med andre metoder. Nettverket vi kartla er komplisert og kaotisk, med detaljer og forbindelser på tvers av tid, bygder, byer og personer. Det ligner mer et flokete edderkoppnett enn et hierarkisk og organisert system. Ved å lese alle innberetningene, kunne vi lettere oppdage nye forbindelser når vi kom over noe kjent. Dette var avgjørende for å se helheten og sammenhengene i nettverket.

Hver konkurs i seg selv er kanskje ikke oppsiktsvekkende, men det er det totale omfanget og samarbeidet som vi har avdekket, som er prosjektets kjerne.

Refleksjoner og tips

- I etterpåklokskapens lys kunne vi nok ha brukt kunstig intelligens til å hente ut spesifikke data, som beløpene advokatene mottok i salær og hvem som ble oppnevnt som bostyrer, siden denne informasjonen var standardisert i kjennelsene.
- Husk å overholde fristen for nedlasting av mottatte dokumenter. Dette er særlig viktig fordi dokumentene er samlet inn manuelt fra avsenderen (f.eks fra domstolene), og hvis fristen overskrides, kan de ikke sendes på nytt uten at hele arbeidet må gjøres om igjen.
- Brønnøysundregistrene har opplyst oss om at de fakturerer 500 kroner per time for å utlevere innberetninger knyttet til konkurser, og de beregner at det tar 15 minutter å behandle hver innberetning. Ikke at kostnaden er enorm, men den er unødvendig og skaper mye ekstra arbeid. Å be om samme dokumenter fra en domstol eller bostyrer er gratis, og går som regel raskere.

Straffesaker hos politiet

En del av hypotesen vår, var at personene som driver med konkursskriminalitet ikke blir straffet for det.

Vi tok tidlig kontakt med politiet. Gjennom en kilde visste vi at det var flere registreringer av flere av de sentrale personene i politiets systemer. Vi gikk den formelle veien og ba om innsyn i alle straffesaker, både henlagte og avgjorte, som involverte en liste navngitte personer. Dette fikk vi avslag på. Vi aksepterte avslaget, da vi visste at vi hadde bedt om mye.

Derfor spurte vi om hva som hadde blitt gjort med anmeldelsene i elleve konkurser som involverte totalt 14 personer. Politiet i Møre og Romsdal valgte å behandle også dette som et innsynskrav, og ga avslag. Dette klagde vi på til Statsadvokaten. Erfaringsmessig tar det lang tid å få svar på slike klager, og vi bestemte oss for at vi ikke kunne vente med publisering til vi

hadde fått svar. Vi måtte derfor skrive i sakene om de anmeldte konkursene, at politiet ikke ville svare på hva som hadde skjedd med anmeldelsene.

Vi fikk medhold i klagen omtrent én måned etter at vi hadde startet publisering. Da la vi inn informasjon om hva som hadde skjedd med anmeldelsene i de aktuelle sakene, i tillegg til at vi skrev en egen sak som ramset opp hva som hadde skjedd. Svaret på spørsmålet var kort og godt at de fleste var henlagt, at det i noen få tilfeller var gitt bøter og i ett tilfelle inndragning.

Rettsavgjørelser og dommer

Før publisering hadde vi altså fått avslag på informasjon fra politiet. Vi gjorde også innsyn hos domstoler rundt omkring i Norge hvor vi ba om innsyn i alle dommer eller rettsavgjørelser som involverte navngitte personer. Dette fikk vi innsyn i ved å argumentere med at det skulle brukes til normal journalistisk virksomhet.

På denne måten kunne vi i alle fall utelukke for de aller fleste at det ikke var felt noen dommer som handlet om konkurskriminalitet mot dem vi skrev om. Vi kunne også se hvem som hadde hatt konkursskarantener og for hvilke tidsrom disse hadde vært aktive. Om man forsøker å få innsyn i konkursskarantener gjennom andre kanaler (Brønnøysundregistrene eller Konkursregisteret), får man kun opp aktive konkursskarantener.

Samtidig imøtegåelse

Før første publisering hadde vi valgt ut ei rekke personer og selskap vi ønsket å skrive om. Dramaturgisk hadde vi valgt å sette søkelys på kjente adresser i lokalsamfunn hvor disse personene og selskapene hadde vært involvert i restaurantdrift, for å skape gjenkjenning og nærhet for leserne. Dette betydde samtidig at vi trolig ville måtte identifisere disse personene med navn og bilde, for å unngå at andre urettmessig ble mistenkt for sterke beskyldninger av faktisk art.

Med dette som bakteppe startet vi en prosess for samtidig imøtegåelse opp mot 20 personer. For samtlige hadde vi god og tydelig dokumentasjon på at de hadde deltatt i konkurskriminalitet. Rent praktisk delte journalistene listen i to etter hvilke adresser de hadde arbeidet mest med fram til dette tidspunktet, og hver journalist startet med å ringe personene på samme tidspunkt. Årsaken til at vi valgte å gjøre det på denne måten, var bekymring for at de forskjellige personene i nettverket ville varsle hverandre. Vi tror i ettertid at den bekymringen stemte.

Vi kom i kontakt med flere, særlig i den første fasen. Samtlige vi kom i kontakt med gjorde det klart at de ikke ønsket verken å svare på spørsmål eller bidra til saken. Vi fortalte dem at vi likevel ville fortsette å arbeide med saken og at vi trolig ville identifisere dem ved navn og bilde. Vi forsøkte flere ganger å overtale dem, og til slutt fikk de tilsendt konkrete påstander og innhold i sakene som vi ønsket å publisere. Dette ble gjort på SMS til bekreftet telefonnummer, e-post og i ett tilfelle ved rekommandert brev. Vi oppsøkte også en arbeidsplass for å forsikre oss om at budskapet hadde nådd fram.

Ved noen få tilfeller klarte vi ikke å få kontakt. De aller fleste personene det det gjaldt hadde da flyttet utenlands, og vi maktet ikke å oppnå kontakt. Da hadde vi forsøkt alle sosiale medier som var kjente for oss. Heldigvis var ikke disse personene bærende elementer for sakene vi ønsket å publisere, og siden påstandene mot dem var såpass alvorlige, var vår vurdering at det beste alternativet var å skrive dem ut av sakene. Alt arbeidet knyttet til samtidig imøtegåelse ble nøye loggført. (Se vedlegg 13: tilsvarslogg)

Publisering

Sluttmøter og linje-for-linje

I desember 2023 og januar 2024 hadde vi seks sluttmøter med linje for linje-lesing før vi publiserte. I tillegg til grundig faktasjekk ble identifisering viktige tema i sluttmøtene. Vi endte

med å identifisere mange av restaurantdriverne, men forsøkte å gjøre dette på en lite belastende måte. Dette var ikke en sak med én stor skurk som trekker i trådene, vi hadde mange aktører som hadde varierende grad av lovbrudd/kritikkverdige forhold. Ansvarlig redaktør skrev også en tekst med tittel «Derfor identifiserer vi», for å informere om de etiske vurderingene som var gjort.

Publiseringsstrategien var planlagt sammen med frontsjefer. Av tekniske årsaker publiserte vi i første runde ti saker samtidig. De mest interesserte leserne klarte å finne og lese alle sakene på første dag, via grafikken med krysslenker. Sakene ble så frontet ut og brukt i papiravis, over en periode på et par uker, noe som trakk mange lesere til sakene. Bildebruk, frontinnganger og innganger på sosiale medier var nøye planlagt i tråd med de etiske vurderinger gjort i forkant.

Sakene

Vi endte som sagt opp med å publisere ti saker samtidig, 8. januar, der vi etter grundige vurderinger valgte å identifisere 14 personer med navn og bilde. Etter første publisering tok tre av personene kontakt for å komme med sin side av saken, som vi publiserte i tre forskjellige saker.

Seinere har vi skrevet to saker om regnskapsførere som har hatt tilknytning til personer og selskaper i nettverket. Den ene var Ferhat Güven, hvor vi i samarbeid med Adresseavisen, publiserte flere saker. Güven var påtroppende finansbyrå i Trondheim, men valgte å gå av på grunn av avsløringene. Her var det Adresseavisens journalister som gjennomførte tilsvarsrunden.

Den andre var regnskapsføreren Svein Blindheim. Vi brukte samme metode for å sikre samtidig imøtegåelse. Det gikk fire måneder mellom første kontakt og publisering. Blindheim gjorde det klart at han ikke ønsket å svare på spørsmål i saka. Kort tid før publisering fikk han en oppsummering av påstandene som ville komme fram, lagt i postkassa I tillegg fikk han på samme tid en SMS med påstandene, varsel om at publisering var nært forestående og igjen tilbud om samtidig imøtegåelse.

Klage til PFU

For artikkelen om Blindheim er Sunnmørsposten meldt til PFU av en tredjeperson, en bekjent av Blindheim. Ifølge klagen mener innsender at Sunnmørsposten har brutt punkt 3.9, 4.1 og 4.5 i VVP, noe som Sunnmørsposten bestrider. Punktene gjelder hensyn, saklighet og omtanke, og forhåndsdomming i kriminal- og rettsreportasje. Saka går til full behandling, men tidspunkt var ikke bestemt da denne rapporten ble skrevet.

Funn og respons

Gjennom arbeidet med artikkelserien «Konkursnettverket» har vi avdekket et nettverk som driver med konkursskriminalitet, og vi har belyst omfanget av problemet samt de systematiske metodene som blir brukt. Vi har undersøkt over 140 konkurser, hvor kreditorene har meldt inn krav på totalt 140 millioner kroner. De reelle tapene er trolig høyere, siden mange kreditorer ikke tar seg bryet med å melde inn krav, da de vet at det ikke vil være penger i boet til utbetaling.

Våre funn viser at bostyrerne mistenkte straffbare forhold i rundt 70 prosent av de undersøkte konkursene. Til tross for dette ble bare én tredjedel av sakene politianmeldt, og det er sjeldent at de som begår konkursskriminalitet blir straffet. Dette peker på en stor utfordring i rettssystemet: Det eksisterer et mønster av kriminalitet som gjentar seg, men som i mange tilfeller ikke blir stanset.

Vi har identifisert en metode som ofte blir brukt i slike saker. Den typiske prosessen starter med opprettelsen av et selskap, ofte en restaurant, som drives fra leide lokaler. Møbler og annet

driftsutstyr blir gjerne overdratt uten betaling eller til en svært lav pris fra tidligere eiere. Deretter kjøper driverne mat- og drikkevarer og andre gjenstander på kreditt, mens inntektene fra kundene også brukes til private utgifter for eierne. Regnskapet føres delvis, med manglende betaling av skatt og avgifter, og bokføringen er ofte ikke i samsvar med loven. Typisk blir verdien av eiendelene blåst opp for å oppnå høyere kreditt. Ofte kommer det inn en stråmann kort tid før konkursen er et faktum og tar på seg ansvaret, mens de som har hentet pengene ut av selskapet går fri. Det er vanlig at det seinere blir startet opp tilsvarende virksomhet i samme lokaler av nye drivere, ofte fra samme nettverk og historien gjentar seg.

Når konkursen åpnes, er eiendelene i selskapet ofte solgt videre eller rett og slett forsvunnet, samtidig som gjelden er stor. Siden det ikke er verdier i boet, som blant annet skal gå til å finansiere bobehandlingen, er det begrenset hvor mye ressurser bostyrerne kan legge i å gjøre undersøkelser. Som regel blir det heller ikke søkt om ekstra midler til bobehandlingen, på grunn av størrelsen på hver enkelt konkurs. I snitt er kravet mot hvert konkursbo vi har undersøkt på 1.029.965 kroner.

Vi har også undersøkt regnskapsførernes rolle knyttet til nettverket, og vi har skrevet om to av dem. Den ene er Ferhat Güven, som gikk av som Trondheims første finansbyråd før han formelt skulle titte i rollen. Den andre er regnskapsføreren Svein Blindheim, som førte regnskapet for 19 av selskapene Sunnmørsposten har undersøkt. Vårt arbeid avslørte at han har utført arbeid for flere av selskapene etter at han mistet autorisasjonen sin, og at det forelå tilfeller av svært tvilsom regnskapspraksis. Finanstilsynet følger nå opp denne saken.

I oppfølgingssaker forteller statssekretær Sigve Bolstad at regjeringen vil sette av 80 millioner kroner til et etterforskningsløft og 50 millioner kroner til ulike tiltak som skal gi politiet bedre forutsetninger til å etterforske økonomisk kriminalitet. Vi hevder ikke at dette utelukkende skyldes vår artikkelserie, men vi mener at vår serie har understreket behovet for sterkere prioritering av etterforskning av økonomisk kriminalitet.

Vi har også hatt reaksjonssaker fra Økokrim, Skatteetaten, kreditorer og politikere. Lokale bostyrere har reagert og sagt at det er uheldig at mange slipper for lett unna. De har rettet kritikk mot politiet og systemet. I ett tilfelle har en bostyrer i sin rapport vist til artikkelserien i Sunnmørsposten som grunnlag for å undersøke en konkurs nærmere. Resultatet ble, etter råd fra politiet, at saken ikke ble anmeldt uten at det ble gjort flere undersøkelser fra hans side. Men da det ikke var penger i boet til videre arbeid, fikk heller ikke denne konkursen konsekvenser for de ansvarlige. *(Se vedlegg 14: bostyrers rapport)*

Personen Sunnmørspostens arbeid med Konkursnettverket begynte med, ble i februar dømt til seks måneders fengsel og inndragning av 485.000 kroner. Han var blant dem som ble identifisert med navn og bilde i sakskomplekset.

Sakene har lest svært godt, omtrent 600.000 ganger, noe som er et høyt tall for Sunnmørsposten. Vi har også fått mye respons fra leserne våre, inkludert rosende og støttende kronikker til arbeidet Sunnmørsposten har gjennomført. Johan Arne Viddal sier det på denne måten i et leserinnlegg: «Når andre offentlige instanser ikke har klart å ta nødvendig tak i, følge opp og avsløre så åpenlys kriminalitet, er det beundringsverdig at en såpass liten avis som Sunnmørsposten har avsatt ressurser til et helt nødvendig samfunnsrettet tiltak når de med ansvar har sviktet.»

Til sist er det verdt å nevne at vi av praktiske årsaker valgte å avslutte arbeidet med å lete etter flere personer og selskaper knyttet til nettverket. Det er grunn til å tro at virksomheten er mer omfattende enn det vi har kartlagt.